

It-Tempji ta' Haġar Qim

Ktieb ta' Hidma għas-Sitt Sena

Werrej

Merħba:

Paġna 2

L-Ewwel parti:

Iċ-ċentru tal-Viżitaturi Paġna 2

It-Tieni parti:

It-Tempji ta' Haġar Qim Paġna 9

It-Tielet parti:

Informazzjoni utili Paġna 14

Merħba tfal! Jien jisimni Patrimonito!

Ismi ġej mil-lingwa Spanjola u jfisser gwardjan tal-patrimonju. Kif qed tara ismi jixbah kelma li nsibu fil-lingwa Maltija; Patrimonju. Il-kelma patrimonju tfisser dawk it-teżori jew postijiet ta' importanza li aħna writna mingħand in-nies li kienu jgħixu qabilna. Jien il-maskot tal-programm edukattiv li jitmexxa mill-UNESCO. Il-UNESCO hija għaqda li tieħu ī-sieb postijiet ta' importanza kbira. Dawn il-postijiet jiġu ddikjarati bħala siti ta' Wirt Dinji.

Illum ser inżuru t-Tempji ta' Haġar Qim, li jinsabu qrib il-Qrendi. Dawn huma eżempju ta' Wirt Dinji.

Għandkom biex thossukom kburin! Dan ifisser ukoll li tridu tieħdu ī-sieb dawn it-tempji għax mhumiex tagħkom biss imma huma wirt ta' kullhadd!

Lesti għal din l-avventura fit-Tempji ta' Haġar Qim?

Isem u Kunjom:

Klassi:

Skola:

Data:

L-Ewwel Parti: Iċ-Ċentru tal-Viżitaturi

Qabel ma nżuru t-tempji, tajjeb li nifhmu għaliex dawn il-binjet huma importanti. Il-fdalijiet tat-tempji huma xhieda cara tal-ħila li kellhom in-nies fiż-żmien il-Preistorja. Biex bnewhom dawn m'użawx il-makkinarju jew għodod avvanzati. Tajjeb li tkunu tafu li t-tempji Maltin ma ġewx influwenzati minn ebda bini barra minn xtutna. Dawn it-tempji huma fil-fatt uniċi! Barra minn hekk huma fost l-eqdem binjet li ježistu fid-dinja. Ĝew mibnija kważi elf sena qabel il-Piramidi tal-Ēgħiġġ!

Issa idħol fl-ewwel parti u ibdà l-vjaġġ tiegħek fil-Preistorja. Qabel tibdà twieġeb il-mistoqsijiet, mur ħdejn it-taqṣima li qed tiġi ndikata. Fittex tabelli kbar.

Sib it-taqṣima 'il-Pajsaġġ'

- Fuq din it-tabella kbira għandek tara ħafna postijiet. Sib it-Tempji ta' Haġar Qim. Semmi żewġ postijiet oħra li nsibu qrib dawn it-tempji. Ikteb sentenza dwarhom.
- Hjiel: Għoll t-tabelli ż-żgħar għall-aktar informazzjoni.**
-
-
-
-

Sib it-taqṣima 'l-Iskoperta'

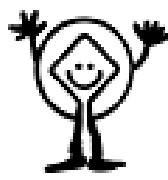
- F'din il-parti għandek tara ritratt ta' pittura ta' Ĝian Franġisk Abela. Abela kien jgħix fi Żmien il-Kavallieri. Huwa kien studjuż tal-Istorja ta' Malta. Hu kien l-ewwel li semma` t-tempji fil-kitbiet tiegħi. **Sib ir-ritratt li qed jurina pittura ta' Ĝian Franġisk Abela.**

3. Kompli. Gian Franġisk Abela kien jaħseb li dawn it-tempji nbnew mill-
-

4. Illum it-Tempji ta' Haġar Qim huma mniżza fil-lista tal-Wirt Dinji tal-UNESCO. Liema valur iwasslu biex ġara dan. **Hijel: Fittex l-aħħar pannell li hemm f'din il-parti.**
-
-

Sib it-taqSIMA 'Riżorsi'

Ieqaf u aħseb!

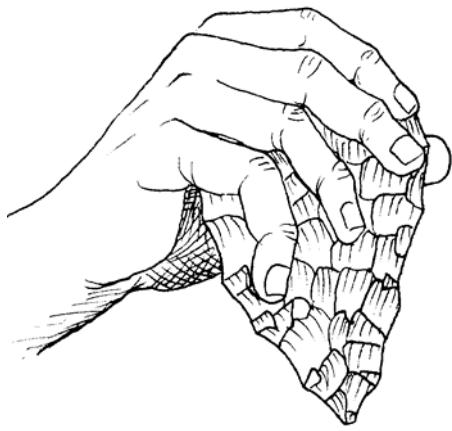
L-oġġetti li kienu južaw in-nies tal-Preistorja mhux dejjem kienu jkunu magħmulu minn materjal li nsibu Malta. Uħud minn dawn l-oġġetti kienu magħmulu minn materjal li jiġi minn Sqallija, il-gżejjer tal-madwar u mill-Italja.

5. Għalfejn taħseb li dawn ir-riżorsi kienu jgħibuhom minn barra minn Malta?
-
-

6. Ser tara vetrina b'materjali li minnhom kienu jagħmlu diversi oġġetti. Ikteb l-isem ta' tliet riżorsi u minn fejn ġabuhom in-nies ta' Žmien it-Tempji.

Riżorsa	Minn fejn ġabuhom in-nies ta' Žmien it-Tempji?

leqaf u aħseb!

Żewġ tipi differenti ta' ġebel intużaw fil-bini u dekorazzjoni tat-tempji. Il-ġebel l-iktar iebes kien jintuża biex jagħti saħħha u struttura waqt li dak iktar artab kien jintuża biex inaqqux simboli fuqhom. Dan ifisser li in-nies ta' dak iż-żmien digħi kienu jafu kwalitajiet differenti tal-ġebel.

7. Fittex żewġ blokok ta' ġebel, waħda tal-**franka** u l-oħra tal-**qawwi**. Issa wieġeb dawn il-mistoqsijiet.

a) Liema ġebla hija l-aktar b'saħħitha?

b) Liema tip ta' ġebla kont tagħżel biex taħdem statwa minnha? Għaliex?

c) Liema tip ta' ġebla kont tagħżel biex titħan il-qamħ? Għaliex?

Sib it-taqṣima 'Arkitettura'

8. Hares lejn it-tpinġija ta' mal-ħajt. Semmi żewġ attivitajiet li kienu jsiru matul il-bini tat-tempji.

a) _____

b) _____

Qabbel it-tpingjija ta' mal-ħajt mar-ritratt li jidher hawn.

Dan ir-ritratt qed jurina sit ta' kostruzzjoni tal-lum.

9. Semmi żewġ affarijiet li nsibu llum f'sit ta' kostruzzjoni u li żgur ma konniex ser insibu fi žmien il-bini tat-tempji. **L-ewwel waħda ġiet mogħtija bħala eżempju.**

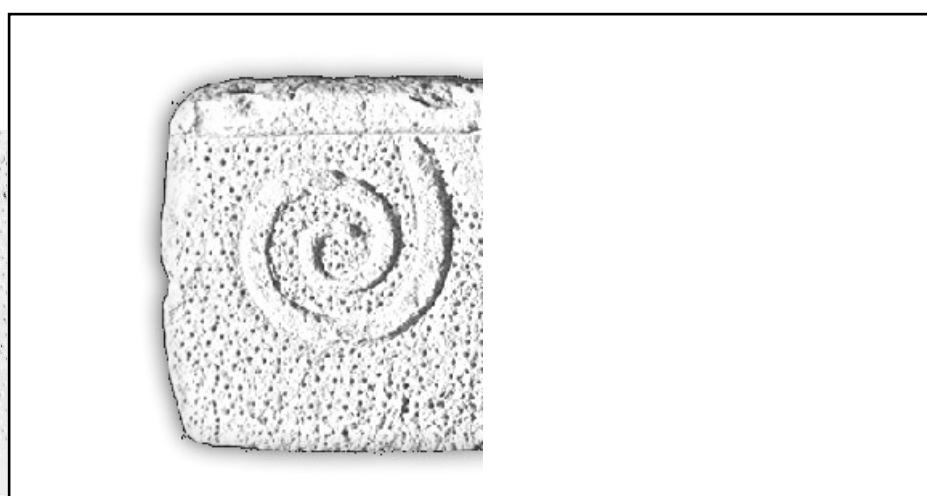
a) Ghoddha tal-metal

b) _____

c) _____

10. Fittex mudell bħal dan li qed tara f'din it-tpingjija. Haddem il-mudell. Liema ġebla timxi bl-aktar mod faċli?

11. F'vetrina minnhom għandek tara ġebla b'dekorazzjoni fuqha. Kompli din it-tpingjija.

12. a. X'kienet tissejjaħ din d-dekorazzjoni? _____

b. Din id-dekorazzjoni spiss narawha fuq il-ħitan tat-tempji u fuq il-fuħħar li nstab.

Taħseb li din id-dekorazzjoni kellha xi tifsira speċjali? X'užu seta` kellha?

Ieqaf u prova!

Issa għaddi minn din id-dahla tat-tempju. Daħliet bħal dawn kienu jkunu maħduma minn blata waħda. Konna nsibu daħliet oħra magħmula minn tliet haġriet: tnejn weqfin u waħda mimduda fuqhom. Daħliet bħal dawn jissejhу 'trilithon', kelma li ġejja mill-lingwa Griega li tfisser 'tliet ġebliet'.

Sib it-taqṣima 'Snajja' u Twemmin'

13. Fittex l-istatwa li qed tara f'dan ir-ritratt.

14. Mur fejn hemm tabella bit-titlu: '**Figura Umana**'.

a) Ikteb fejn instabet?

b) Mil-liema materjal hija magħmula?

c) X'għandha nieqes din l-istatwa?

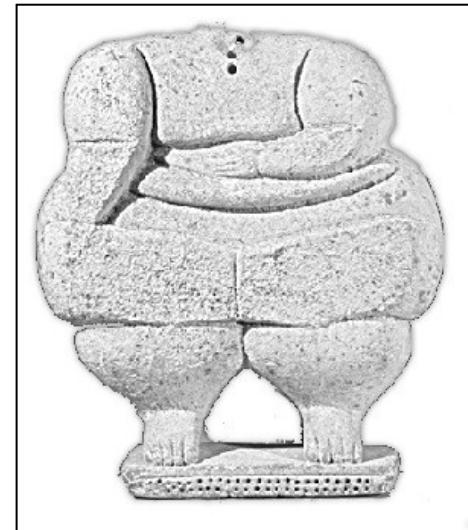

Din it-tabella turina li wħud minn dawn l-istatwi għandhom għonqhom maħdum b'mod li fih setgħu jitwaħħlu rjus maħduma għalihom. Għaliex taħseb li kienu jagħmlu dan?

15. Fuq din it-tabella għandek tara ukoll figurina wieqfa. Din ġiet maħduma mit-tafal u qed turi mara. Kif inhi magħrufa din il-figurina u fejn instabel?

- _____
- _____

16. Dawn il-figurini spiss issejħu '**allat nisa'**, iżda ħafna minnhom mhux ċar x'qed juru. Qabbel il-figurina li ssemmejt fil-mistoqsija ta' qabel ma' din li qed tara fil-ġenb.

a. **Immarka waħda.** Din l-istatwa qed turi (raġel / mara).

b. Agħti raġuni għar-risposta tiegħek.

Sib it-taqSIMA 'Astronomija'

17. Uħud minn dawn it-tempji jħarsu lejn in-Nofsinhar, jiġifieri n-naħha ta' fejn titla' x-xemx. L-Arkeologi jaħsbu li dawn it-tempji inbnew hekk apposta.

Għaliex taħseb li setgħu bnewhom b'dan il-mod, jiġifieri jħarsu lejn fejn titla' x-xemx?

Hjiel: Fittex tabella bl-isem '**Mnajdra u xemx'**.

Ieqaf u aħseb!

Uħud mit-tempji huma mibnija jħarsu lejn il-moviment tax-xemx, il-qamar u l-istillel. Meta wieħed jikkonsidra l-ghodda primittivi li kellhom dawn in-nies, u l-preċiżjoni tal-kalkoli meħtiega biex irnexxielhom jibnu bini li jimmarka l-movimenti astronomiči, napprezzaw iktar l-intelligenza u l-kapaċità li kellhom dawn in-nies.

18. Fittex il-mudell tat-tempju tal-Imnajdra. Għafas il-buttna tan-nofs. Id-dawl juri direzzjoni ta' kif titla' x-xemx dak in-nhar tal-**Ekwinozju**. L-**Ekwinozju** jaħbat darbejn f'sena, f'Marzu u f'Settembru, f'dik il-ġurnata il-lejl u l-jum ikollhom l-istess tul.

a) Min fejn jgħaddu l-ewwel raġġi tad-dawl tax-xemx?

b) Fuq x'hiex jaħbtu l-ewwel raġġi tad-dawl tax-xemx?

19. Issa sib il-mudell tat-Tempji ta' Haġar Qim. Għafas il-buttna.

a) Min go x'hiex jgħaddu l-ewwel raġġi tad-dawl tax-xemx matul is-solistizzju?

b) Fuq x'hiex jaħbtu dawn ir-raġġi tad-dawl?

Qatt innutajtu li fuq il-muniti tal-Euro nistgħu naraw imnaqqxa altar li jinsab it-tempju tal-Imnajdra. Dan id-disinn ġie magħżul mill-poplu Malti fl-2006. Bdejna nużaw dawn il-muniti fl-2008 meta, l-Euro saret l-munita uffiċċali ta' Malta.

It-Tieni Parti: It-Tempju ta' Haġar Qim

Tfal issa imxu lejn it-Tempji ta' Haġar Qim. Daqt għandkom taraw il-ħitan tat-tempji. X'kobor ta' ħitan! Dawn it-tempji nsejħulhom **megalitiċi** ghaliex inbnew b'ġebel kbir ħafna. Żommu f'raskom li dawn it-tempji bdew jinbnew 'I fuq minn 5,600 sena ilu! Innotaw kif l-akbar megaliti tpoġġew fis-saff t'isfel. Dan kien jipprovd bażi tajba għall-bqija tat-tempju.

Kompli miexi sakemm issib d-dażiet tat-tempji. Innota li f'Haġar Qim tista' tidħol mid-dażla ta' quddiem (Ittra A fuq il-pjanta) u tibqa' ħiereġ minn fetħa oħra (Ittra B fuq il-pjanta) fuq wara. F'bosta tempji oħra megaliti dan ma nsibuhx. Issa ġares sew lejn il-faċċata tat-Tempji.

Qabel tidħol fit-tempji wieġeb dawn il-mistoqsijiet.

1. Meta bdew jinbnew it-Tempji ta' Haġar Qim? **Immarka waħda.**

5,600 sena ilu

100 sena ilu

2000 sena ilu

2. Taħt għandek tara pjanta tat-Tempji ta' Haġar Qim. Il-pjanta qed turina kif it-tempji jidħru mill-ajru. It-tempju kellu diversi kmamar imsejjħin **'apsidi'**. X'forma għandhom il-biċċa l-kbira tal-kmamar li qed tara fit-tempji ta' Haġar Qim?

kwadri

ġejjin għat-tond

tawwalin

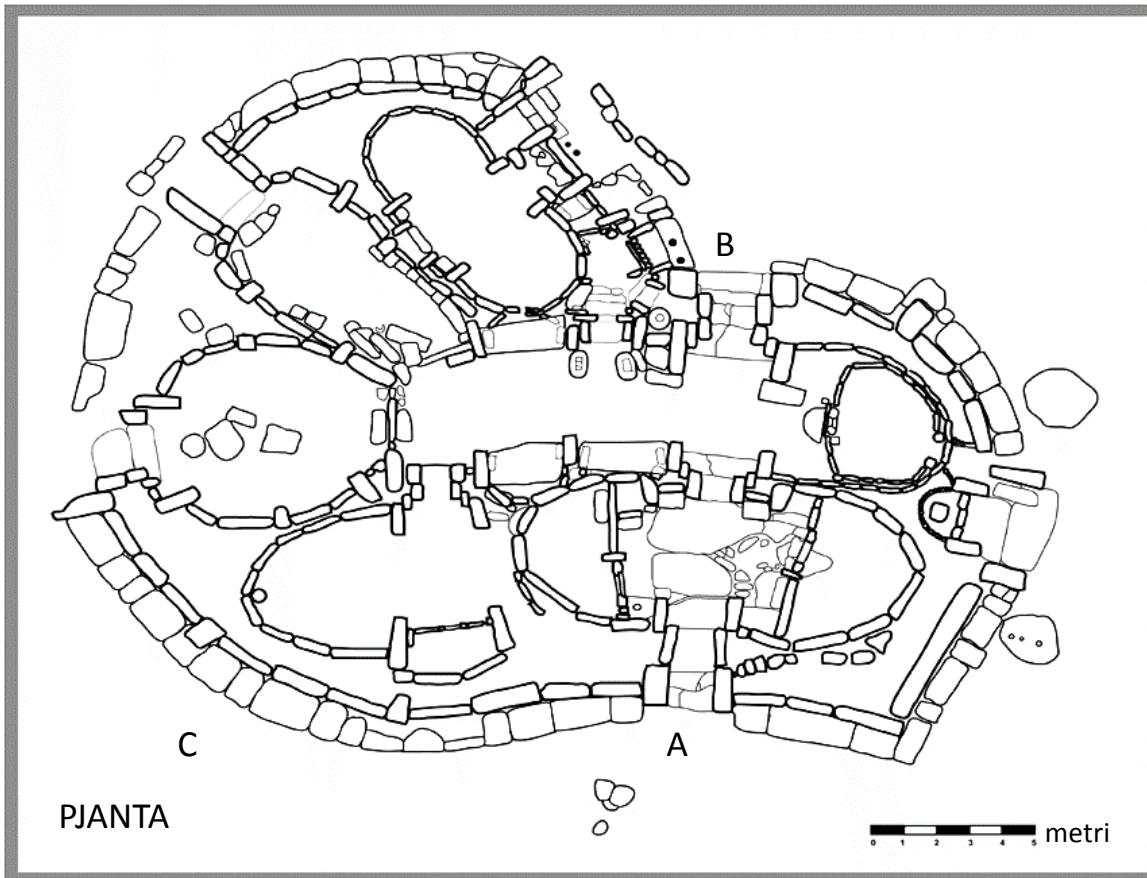
3. Il-ħitan ta' barra (immarkati bl-ittra C) huma differenti mill-ħitan tal-kmamar (immarkati bl-ittra D).

- a) X'inhi d-differenza li qed tinnota bejniethom?

- b) Għala taħseb li bnewhom b'dan il-mod?

IT-TEMPJI TA' HAĞAR QIM

Quddiem it-Tempju

4. Hares lejn id-dahla tat-Tempji ta' Haġar Qim. Issa f'idejk biex tpenġi l-partijiet tal-faċċata li huma nieqsa.

5. Għaliex taħseb li l-megaliti t'isfel kien akbar minn dawk ta' fuq?

6. Innutaw li l-faċċata hija mibnija madwar bitħa li għandha għamlha tonda. X'użu seta' kellha din il-bitħa?

7. X'ihu l-iżjed li jolqtok fil-faċċata tat-Tempji ta' Haġar Qim?

Issa idħol fit-Tempji ta' Haġar Qim

8. Fittex dan l-altar maħdum mill-ġebel. Din hija replika, jiġifieri kopja.

a) X'taħseb li hemm imnaqqax fuq il-faċċata tal-altar?

b) Fejn taħseb li jinsab l-altar originali?

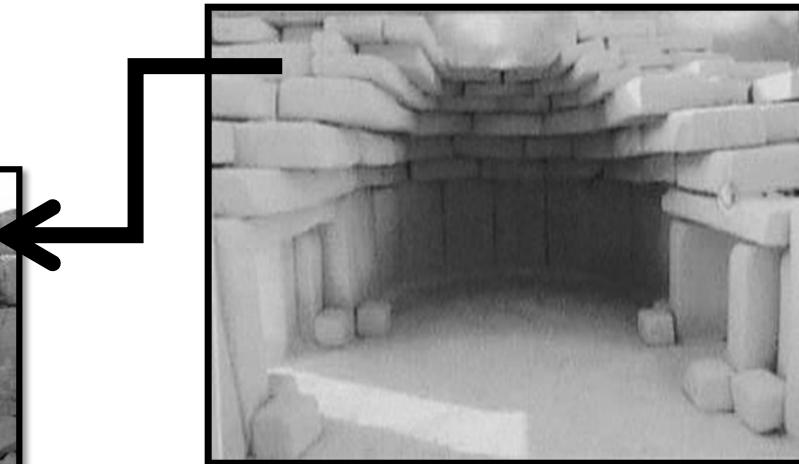
c) X'jgħallimna dan l-altar dwar il-ħiliet li kellhom in-nies tal-Preistorja?

9. Hares fuq l-apṣidi tal-lemin. Hawnhekk għandek tara daħla magħmula minn ġebla waħda. Din id-daħla kienet tagħti għal kamra iżgħar. Min taħseb li kellu permess jidħol f'din il-parti tat-tempju?

10. Ghaddi mill-passaġġ li jieħdok fuq in-naħha ta' wara tat-tempji. Hares sew lejn dawn

iż-żewġ stampi li ġejjin.

a) L-ewwel stampa hija ritratt ta' waħda mill-kmamar fuq in-naħha tal-lemin tal-passaġġ.

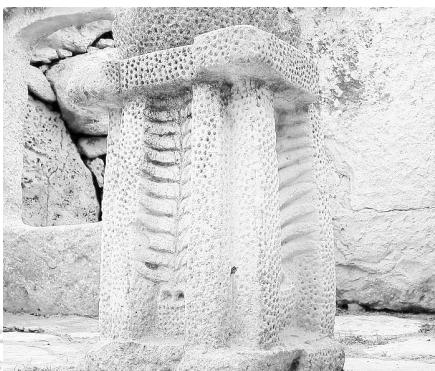
Issa hares sew lejn in-naħha ta' fuq tagħha. X'tinnota fil-ġebel ta' fuq nett?

b) Issa hares lejn it-tieni stampa. Din qed turina mudell ta' kif seta' kien jidher it-tempju minn ġewwa. Dan il-mudell jurina li x'aktar, l-apsidi tat-tempji (ma kellhomx saqaf / kellhom saqaf). **Immarka waħda.**

11. Issa hares lejn ix-xellug. Fuq in-naħha ta' wara għandek tara tarāġ. Taħtu nstabu numru ta' statwetti.

a) Kemm-il statwa ta' din it-tip sibna? _____

b) Fejn qegħdin dawn l-istatwi llum? _____

12. Issa oħoroġ mid-dahla ta' wara u hares faċċata.

X'taħseb li hu dak il-ġebel?

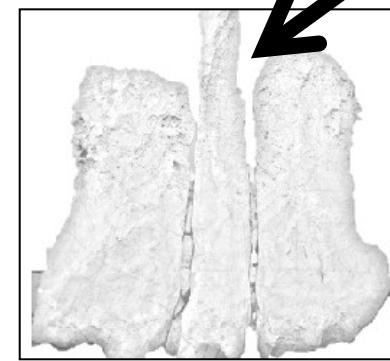
13. Imxi n-naħha tal-lemin. Sib il- ġebla li qed tara fl-istampa.

Xi kemm taħseb li hi għolja din il-ġebla? **Immarka waħda.**

metru

5 metri

10 metri

14. Kompli dur fuq barra tat-tempji u għandek tara l-akbar

megalita li nstabet fit-Tempji ta' Haġar Qim.

a) Kejjel u ikteb it-tul, wisgħha u l-piż ta' din il-megalita.

Tul: _____

Wisgħha: _____

Piż: _____

b) Ikkalkula l-'area' ta' din il-megalitka. _____

c) Jekk tunnellata hija ekwivalenti għall-1,000 kilo. Kemm il-kilo tiżen din il-ġebla?

Ieqaf u aħseb

Żomm f'moħħok li karozza żgħira tiżen madwar sitt tunnelli. Dan jurina li dawn in-nies kellhom sengħha kbira biex jaqtgħu u jgorru ġebel daqs hekk kbir.

15. Il-bini tat-tempji kien jieħu ħafna żmien sakemm jitlesta. Hawn hekk għandek

affarijiet li kienu jsiru qabel ma jitlesta x-xogħol kollu. Poġġihom wara xulxin billi tibda minn numru 1 u tispiċċa bin-numru 5.

Iżejjnu t-tempju minn ġewwa.

Jaqtgħu il-ġebel mill-barrieri.

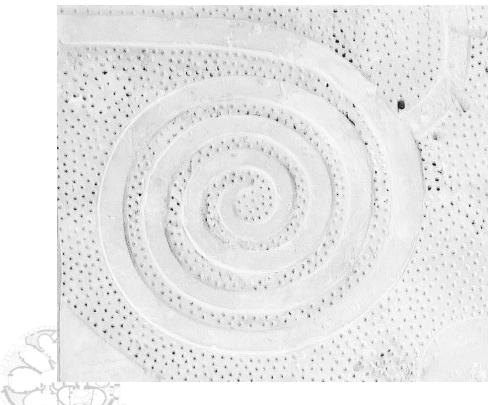
Iqiegħdu l-ġebel f 'postu.

Igorru l-ġebel għas-sit fejn kien ser jinbena t-tempju.

Isaqqa fu t-tempju.

16. Erga' sib id-dahla u imxi lejn il-xellug. Fittex tabella li qed turina tpingija ta' kif kienu jidhru dawn it-tempji qabel ġew **skavati**. X'differenza qed tara mill-lum?

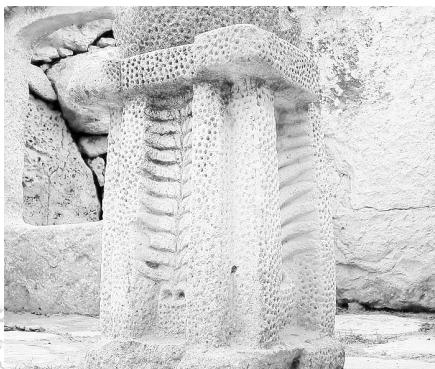

Issa li wasaltu fit-tmiem ta' dan il-*fieldwork*, tista' terġa' tmur lura fiċ-Ċentru tal-Interpretazzjoni. Jiena cert li dan il-fildwork kien ta' għajnuna sabiex tiskopri aħjar it-Tempji ta' Haġar Qim. Inheġġukhom biex tagħmlu żjara oħra sabiex taraw ukoll it-Tempju tal-Imnajdra. Dan it-tempju jinsab madwar nofs kilometru 'l bogħod minn Haġar Qim. Jien qed nistennikom sabiex tiġu u tkomplu tesploraw it-tempji megalitiċi Maltin.

Hawn taħt għandek issib il-links tal-vidjows li tista' tara dwar Haġar Qim u I-Imnajdra. Nispera li nerġgħu niltaqgħu f'xi sit ieħor ta' Heritage Malta.

**Tislijet tfal,
il-ħabib tagħkom, Patrimonito!**

TMIEM IT-TAĦRIĞ PRATTIKU

It-Tielet Parti: Informazzjoni Meħtieġa

Silta miċ-Ċirkulari DCM 012/2016 tal-11 ta' Jannar 2016

Dwar it-taħriġ prattiku (*fieldwork*):

1. F'Haġar Qim jistgħu jidħlu sa 55 persuna f'daqqa (inkluži għalliema u LSAs).
 2. Is-sessjonijiet isiru bejn id-9.00 am u l-11.00 am jew bejn l-10:30 am u l-12:30 pm. Tkunu aċċettati massimu ta' żewġ gruppi f'ġurnata.
 3. Matul iż-żjara għandhom jiġu segwiti r-regolamenti kollha maħruġa minn *Heritage Malta*. Dawn ir-regolamenti jinsabu fuq il-websajt: www.heritagemalta.org.
 4. Peress dan it-taħriġ prattiku jifforma parti mill-assessjar uffiċjali tal-aħħar tas-sena, din is-sessjoni għandha titmexxa mill-għalliema tal-klassi u **fl-ebda hin** l-studenti m'għandhom jitkolu l-għajnejha tal-impiegati ta' *Heritage Malta* li jkunu fuq is-sit.
-

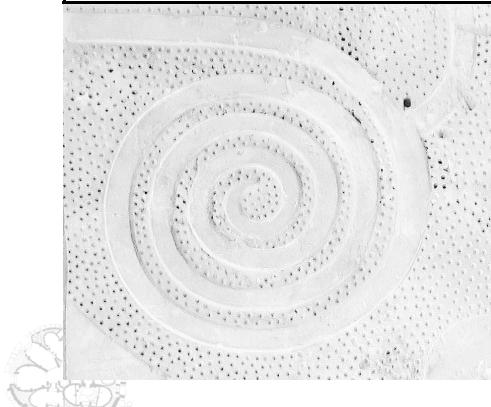
Silta mill-publikazzjoni: Social Studies Primary – a handbook

Għall-assessjar marbut mal-aħħar tas-sena, l-ghalliema tar-raba', tal-ħames u tas-sitt sena jistgħu jagħżlu li jaħdmu fuq wieħed minn dawn: It-tieni *fieldwork* (jew) progett.

In-noti tat-tieni *fieldwork* jistgħu jitniżżlu biex jiġu stampati minn fuq il-websajt tal-Istudji Soċjali tad-Dipartiment. Il-*fieldwork* jiġi assessjat mill-għalliema minn massimu ta' 20 marka. Il- marka mogħtija tkun tifforma parti mir-rapport tal-aħħar tas-sena li jintbagħha lill-ġenituri bil-posta.

Il-*fieldwork* għandu jkun assessjat skont il-kriterji:

	Il-marki:	Minn:	
A	Il-partecipazzjoni u l-ħila li jiġu segwiti l-istruzzjonijiet	5	
B	L-osservazzjoni, l-identifikar u l-irrekordjar	5	
C	L-interpretazzjoni tal-informazzjoni miġbura	5	
D	Il-prezentazzjoni finali tad-dokument sħiħ	5	
IT-TOTAL		20	

Grazzi tal-partecipazzjoni tiegħek...
SAHHAI!
Heritage Malta

STUDJI SOĊJALI
Taħriġ Prattiku għas-Sitt Sena tal-Primarja
Educational Assessment Unit (EAU) - DQSE
www.primarysocialstudies.skola.edu.mt